

SALÂHİYYE

(الصالحية)

Halvetî-Uşşâkiyye tarikatının
Abdullah Salâhî Efendi'ye
(ö. 1197/1783)
nisbet edilen bir kolu
(bk. SALÂHÎ EFENDİ).

SÂLÂR CENG

(سالار جنگ)

(1829-1883)

Haydarâbâd Nizamlığı'nın
başvezirlerinden.

2 Ocak 1829'da Haydarâbâd'da (Dekken) doğdu. Asıl adı Mîr Tûrâb Ali'dir. Şucâüd-devle, Muhtârülmülk gibi unvanlarla tanınır. Behmenîler'den itibaren Dekken siyasetinde önemli rol oynayan, Âdilşâhîler, Bâbürlüler ve Haydarâbâd Nizamlığı'nda idarî görevlerde bulunan İran asıllı bir seyyid ailesine mensuptur. Küçük yaşta iken babası vefat ettiği için Haydarâbâd nâzırı olan amcası Nevvâb Sirâcûlmülk tarafından yetiştirildi. Arapça, Farsça ve İngilizce öğrendi. 1848'de vergi tahsildarı olarak devlet hizmetine girdi. 1853'te amcasının vefatı üzerine onun yerine devlet nâzirliğine (başvezir) getirildi. Ertesi yıl Arapça, Farsça, Urduca Maratha ve İngilizce eğitim veren Dârü'lulûm'u kurdu. Büyük Hint ayaklanmasına kadar (1857) idarî reformlarla uğraştı. Bu ayaklanma sırasında yaşanan belirsizlikler Haydarâbâd Nizamî Nâsirüddeve'nin ölümüyle iyice derinleşti. İngilizler bu dönemde kendilerine bağlı kalarak Haydarâbâd'da güvenliği ve düzeni koruyan Sâlâr Ceng'e destek verip onun görevden alınması için başlatılan girişimleri engellediler. Sâlâr Ceng 1869'da Nizam Efdalüddeve'nin vefatı üzerine yerine geçen oğlu Mîr Mahbûb Ali Han'ın henüz üç yaşında olması sebebiyle Emîr-i Kebîr Bahâdîr ile birlikte saltanat nâibi olarak tayin edildi. 1876'da İngiltere'yi ziyareti sırasında kraliçe Victoria tarafından kabul edildi. Oxford Üniversitesi tarafından kendisine Diplôme de Compétence en Langue

(D. C. L.) unvanı ve Londra'nın hemşerilik pâyesi verildi. Emîr-i Kebîr Bahâdîr 1877'de vefat edince yerine nâibliğe Sâlâr Ceng'in üvey kardeşi Nevvâb Vikârûlumre getirildi. Vikârûlumre'nin ölümünün ardından Sâlâr Ceng bütün idarî yetkileri eline aldı. 8 Şubat 1883'te koleradan öldü. Yerine oğlu II. Sâlâr Ceng (Mîr Laik Ali Han) geçti ve üç yıl süreyle görevde kaldı. Torunu III. Sâlâr Ceng de (Mîr Yûsuf Ali Han) 1912'den itibaren bu görevi iki yıl müddetle yürüttü ve sağlık sorunları sebebiyle istifa etti. Aile bu görevi 1948 yılına kadar sürdürdü.

Görevde bulunduğu otuz yıl içerisinde malî, hukukî, idarî ve kültürel reformlar gerçekleştiren Sâlâr Ceng modern Hindistan tarihinin en önemli devlet adamlarından biridir. Kültür varlıkları ve İslâmî yazmalara meraklı olan Sâlâr Ceng'in ailesi döneminden kalma eserler, özellikle III. Sâlâr Ceng adına 1951'de açılan çok zengin müzede (Salar Jung Museum) muhafaza edilmektedir. III. Sâlâr Ceng babasından naklen, İngilizler'in 1857 olayları sırasında Osmanlı halifesinden Hint müslümanlarının İngilizler'e karşı savaşmamasını isteyen bir mektup temin ederek camilerde okuttuklarını, bu mektubun olayların bastırılmasında büyük etkisi olduğunu söyler.

BİBLİYOGRAFYA :

Syed Hossain Bilgrami, *Memoirs of Sir Salar Jung, Shuja ud-Davla, Muhtar ul-Mulk*, Bombay 1883; M. A. Nayeem, *The Salar Jungs, Mir Turab Ali Khan, Mir Laik Ali Khan, Mir Yousuf Ali Khan*, Hyderabad 1986; R. Bharati, *Hyderabad and British Paramountcy: 1858-1883*, New Delhi 1988; H. R. Lynton, *My Dear Nawab Sahab*, New Delhi 1991; V. K. Bawa, *Hyderabad under Salar Jang*, New Delhi 1996; K. Leonard, "The Hyderabad Political System and its Participants", *JAS*, XXX/3 (1971), s. 569-582; T. W. Haig, "Sâlâr-Ceng", *IA*, X, 111; a.mlf., "Sâlâr Djang", *ET* (İng.), VIII, 924-925; Azmi Özcan, "Haydarâbâd Nizamlığı", *DİA*, XVII, 32-34; "Salar Jung", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Singh), New Delhi 2001, V, 61-68.

AZMÎ ÖZCAN

SÂLÂR MESUD GAZİ

(bk. GAZİ MİYÂN).

SALÂT

(bk. NAMAZ).

SALÂT

(bk. SALÂTÜ SELÂM).

SALÂT-ı ÜMMİYYE

(صلاة أمّية)

Türk dinî mûsikisinde
salâ formunun bir çeşidi.

H. Peygamber'e, aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadelerinden ibaret olup mevlid merasimleri, tarikat zikirleri icrası, sakal-ı şerif ve hırka-i saâdet ziyareti, teravîh namazlarında her dört rek'attan sonra (ilâhî okunmadığı zamanlarda) olmak üzere çeşitli dinî törenlerde belirli beste ve güftesiyle toplu olarak okunan bir dinî mûsiki formudur. Diğer salâlar gibi Arapça olan salât-ı ümmiyye camilerde cumhur müezzinliği çerçevesinde icra edilir. Salât-ı ümmiyyenin metni şöyledir: "Âlâhümme salî alâ seyyidînâ Muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve alâ âlihî ve sahbihî ve sellim." Bu salânın adının metinde geçen "nebiyyi'l-ümmiyyi" ifadesindeki "ümmî" kelimesinden kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Kimin tarafından tertip edildiği bilinmeyen salât-ı ümmiyyenin notasını güftesiyle birlikte *Nazarî-Amelî Türk Musikisi* adlı eserinde neşreden Mehmet Suphi Ezgi, bu eserin Hatib Zâkirî Hasan Efendi tarafından segâh makamında ve semâî usulüyle bestelendiğini kaydetmekteyse de bu görüş mûsiki çevrelerinde ilgi görmemiştir. Pek çokları gibi Halil Can ve M. Ekrem Karadeniz de Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi tarafından segâh makamında bestelenen salât-ı ümmiyyenin, aksak semâî evferi, nîm evsat ve iki aksak semâiden oluşan kırk üç zamanlı, kendi içinde bir ritmik yapısının bulunduğunu ifade etmiştir. Salât-ı ümmiyye, Süleyman Çelebi'nin mevlidinin okunuşu sırasında bahirler arasında ve özellikle velâdet bahri sonunda H. Peygamber'in doğumu münasebetiyle ona hürmeten ayağa kalkıldığı sırada okunur. Ayrıca mi'rac bahrinin ortasındaki, "Yâ ilâhî hazretinden hâcetim / Budurur kim ola makbûl ümmetim" beytiyle bu bahrin sonundaki, "Ümmetin olduğumuz devlet yeter / Hizmetin kıldığımız izzet yeter" misralarından

Salât-ı
ümmiyye

sonra iki defa tekrar edilen bu salâ üçüncü defasında, "Allâhümme salî alâ seyyidînâ Muhammedini'llezî câe bi'l-hakkî'l-mübîn ve erseltehû rahmeten li'l-âlemîn" şeklinde değişik bir güfte ile sona erer.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1935, II, 5-6; a.mlf., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 14; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Müsîkîsinin Nazariye ve Esasları*, Ankara, ts. (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), s. 165, 709; Halil Can, "Dini Türk Musikisi Lûgatı", *MM*, sy. 218 (1966), s. 56; Bekir Sıdkı Sezgin, "Salât-ı Ümmiye", *San'at ve Kültürde Kök*, sy. 20-22, İstanbul 1982, s. 19 (maddenin yazımında Bekir Sıdkı Sezgin'den alınan şifahî bilgilerden de yararlanılmıştır).

NURİ ÖZCAN

SALÂT-ı VUSTÂ

(الصلاة الوسطى)

En hayırlı namaz
veya orta namaz anlamında
Kur'an'da geçen bir tabir.

Sözlükte "namaz" mânasındaki salât ile vustâ (orta) kelimelerinden oluşan salât-ı vustâ terkihi "orta namaz" anlamına gelmekle birlikte Bakara sûresinde (2/143) Muhammed ümmeti övülürken aynı kökten gelen vasat kelimesinin "aşırı uçlara sapmayıp itidali koruyan, dolayısıyla en hayırlı olan" şeklindeki anlamına bakarak (Taberî, II, 10-12) bunun "en hayırlı namaz" mânasına geldiğini de söylemek mümkündür. Bu tabir Kur'an'da bir âyette geçmekte olup (el-Bakara 2/238), "Namazlara ve orta namaza devam edin" ifadesinde namazlarla (salavat) beş vakit namazın tamamı kastedildiği halde salât-ı vustâ ayrıca zikredilmiştir. Âlimlerin çoğu salât-ı vustânın ikinci namazı olabileceğini söylemekle birlikte vustâ kelimesinin "orta" ve "en hayırlı" anlamlarına bağlı olarak değişik yorumlar da yapılmıştır. Bu konuda ashaptan gelen farklı rivayetler, salât-ı vustânın ne anlama geldiği hususunda onların da görüş birliğine varamadığını göstermektedir.

Salât-ı vustânın ikinci namazı olduğu şeklindeki yorum Hz. Ali, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Hz. Âişe gibi sahâbîlerle bazı tâbiîn âlimleri ve müfessirlerden nakledilmiştir (a.g.e., II, 750-755). Bu anlayış, Hendek Gazvesi'nin kritik bir gününde ikinci namazını kılmayan Hz. Peygamber'in müşriklere beddua da bulunurken, "Bizi salât-ı vustâdan alıkoydular" ifadesini kullanmış olmasına dayanmaktadır (Buhârî, "Cihâd", 98, "Meğâ-

zî", 39; Müslim, "Mesâcid", 202; ayrıca bk. a.g.e., II, 755-760). Bunun yanında ikinci namazının faziletine dair bazı hadislerle Hafsa'nın mushafında söz konusu âyetteki "ve-salâti'l-vustâ"dan sonra "ve-salâti'l-asri" ibaresinin yer aldığı rivayeti de göz önünde bulundurulmaktadır (a.g.e., II, 762-764). Taberî, salât-ı vustâyı ikinci namazı olarak açıklayan görüşün doğruya en yakın olduğunu söyler (a.g.e., II, 767-769). İkincinin orta namaz kabul edilişi kendinden önce sabah ve öğlenin gündüze, daha sonra akşam ve yatsının geceye ait namazlar oluşu düşüncesine dayanır. Öte yandan salât-ı vustâ bazı rivayetlere dayanılarak öğle, akşam ve sabah namazları şeklinde yorumlanmış (a.g.e., II, 760-767), hatta bazıları bunun yatsı namazı olduğunu ileri sürmüştür (Elmalılı, I, 811). Bunun dışında yıl içinde Kadir gecesinin kesin biçimde bilinmeyişi ve her gecenin kadir olabileceği düşünülerek ihya edilmesinin gerekli sayılması gibi bütün namazların salât-ı vustâ konumunda olduğunu söyleyenler de vardır (Taberî, II, 767; Elmalılı, I, 811-812). Mâtürîdî de âyetin "ve-salâti'l-vustâ" kısmının atıf değil "Namaz dinin orta derecesinde bulunur" anlamına gelen müstakil bir cümle olarak değerlendirilebileceğini, dolayısıyla salât-ı vustâ ile bütün namazların kastedilmiş olabileceğini belirtir. Mâtürîdî bu anlayışını imanın yetmiş küsur derecesinin bulunduğunu, en üst dereceyi kelime-i tevhidin, en alt dereceyi yolu eziyet veren şeylerden temizlemenin oluşturduğunu belirten hadise dayandırır (Buhârî, "İmân", 3; Müslim, "İmân", 57-58; *Te'vilâtü'l-Kur'an*, I, 120).

Önceki kavimlerle ilgili şu rivayet de, âyette özel vurgu ile anılan orta namazın ikinci namazı olabileceği yorumunu destekler niteliktedir: Resûlullah, ikinci namazını kıldıktan sonra bu namazın önceki kavimlere de farz kılındığını, fakat onların bunu ihmal ettiğini ve ikinci namazının iki kat sevabı olduğunu söylemiştir (Taberî, II, 767). Bâbil Talmudu'nda da, "Kişi ikinci namazına her zaman özen göstermelidir" şeklinde bir ifade yer almaktadır (Berakoth, 6^b).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkı Cemîl el-Atâr), Beyrut 1415/1995, II, 10-12, 750-769; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, I, 120-124; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Ahmed el-Emed - Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1420/1999, II, 747-749; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 810-814; Aryeh Botwinick, "The Qur'an as a Negative Theological Text: The Evidence of Sura II", *Telos*, sy. 138, New York 2007, s. 69-95.

MEHMET PAÇACI

SALÂTÜ'L-HAVF

(صلاة الخوف)

Korku ve tehlike hallerinde
farz namazların
tek imama uyarak
nöbetleşe kılınması anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte "korku namazı" anlamına gelen salâtü'l-havf tabiri fıkıhta düşman, eşya, hayvan saldırısı yahut yangın, sel tehlikesi gibi tehditler karşısında farz namazların tek imama uyarak nöbetleşe kılınmasını ifade eder. Deprem, yıldırım, kasırga gibi doğa olayları ya da düşman istilâsı, salgın hastalık gibi felâketler karşısında Allah'a sığınmak amacıyla kılınması fakihlerin çoğunluğunca mendup sayılan salâtü'l-feza' ise bir nâfile namaz çeşididir.

İslâm'ın beş şartından biri olan namazın belirlenmiş vakitleri içinde eda edilmesi özel bir öneme sahip olduğundan (en-Nisâ 4/103) bu ibadetin vakti geçirilmeden yerine getirilmesi için bazı durumlarda özel kolaylıklar tanınmıştır. Ayrıca savaş, tabii âfetler gibi fevkalâde durumlarda bile namazın cemaatle kılınmasının önemine vurgu anlamı taşıyan tek imama uyarak nöbetleşe namaz kılma biçimine Kur'an ve Sünnet'te yer verilmiştir. "Eğer -bir şeyden- korkarsanız namazı yaya olarak veya binek üzerinde kılabilirsiniz. Güvenliğe kavuştuğunuz zaman Allah'ı daha önce bilmediğinizi size öğrettiği gibi anın" meâlindeki âyet (el-Bakara 2/239) başta olmak üzere ilgili delillerden hareketle fakihler düşmandan kaçmak zorunda kalan müslümanın farz namazları rükû, secde ve kıbleye dönme gibi şartları yerine getirmeksizin ayakta veya binek üzerinde oturarak tek başına kılabilceği hususunda fikir birliği etmişlerdir; Hanefîler dışındaki üç mezhebe ve Hanefîler'den Muhammed b. Hasan'a göre bu şekildeki namaz cemaatle de kılınabilir. Hayvan, hırsız, eşkıya saldırısından endişe eden veya yangın, sel gibi bir tehlikeden kaçan kimse bakımından da kıyas yoluyla aynı sonuca ulaşılmıştır. Ayrıca fakihlerin çoğunluğunca, fiilen düşmanla çatışma içinde olma veya düşman baskısının ağırlaşması gibi durumlarda namaz vacibesinin ima yoluyla yerine getirilebileceği belirtilmiştir. Ca'ferîler'e göre ima ile de kılınamazsa her rek'at için Allah'ı yüceltme anlamı içeren bir dua okunur. Hanefîler'e göre ise savaş devam ettiği için vakit içerisinde namaz kılmaya fırsat bulamayan kişinin namazını tehir et-